

TDRI

รายงานที่ดีอาร์ไอ

ฉบับที่ 233 | กุมภาพันธ์ 2569

เล่น เรียน เทคโนโลยี: บทเรียนจาก
การเปลี่ยนห้องเรียนปฐมวัย
ผ่านโครงการ ICAP

ผู้เขียน

จิราภรณ์ แผลงประพันธ์

กองบรรณาธิการ

วัฒนา กาญจนานันท์

ผกาพรรณ สุริยะวรรณ

บุณยใจ ภักธเมธาวรรณกุล

ออกแบบ

KMteam TDRI

ที่มา

การติดตามการประเมินผลภายนอกโครงการนวัตกรรมทางการเงินที่มีการจ่ายเงินตามผลลัพธ์ (Pay for Success) เพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัยที่บูรณาการการเรียนรู้ผ่านการเล่น โดยมีเด็กเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ (ICAP: Integrated Child-Centered Interactive Learning Program), โดย จิราภรณ์ แผลงประพันธ์, กุมภาพันธ์ 2569, เสนอต่อ กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา.

คณะผู้วิจัย

จิราภรณ์ แผลงประพันธ์

ชาคร เลิศนิกิตินันท์

วรวิชัย โปตระนันทน์

คำสำคัญ

เด็กปฐมวัย, ICAP, ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก, การเรียนรู้ผ่านการเล่น, EF

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ) ได้เผยแพร่ “รายงานที่ดีอาร์ไอ” (ชื่อเดิมว่า “สมุดปกขาวที่ดีอาร์ไอ”) มาตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2536 โดยกิดสรรกล้นกรอมงานวิจัยต่างๆ มานำเสนออย่างเรียบง่ายเพื่อจุดประกายให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์

“รายงานที่ดีอาร์ไอ” มีโอกาสรับใช้สังคมไทยมาตลอด ทั้งเป็นรายสะดวกและปรับมาเป็นรายเดือนในระยะต่อมาพร้อมทั้งยังคงนำเสนอเรื่องราวต่างๆ อย่างเรียบง่ายแบบเป็นมิตรต่อความสนใจใคร่รู้ของผู้อ่านทั่วไปเช่นกัน

เล่น เรียน เติบโต: บทเรียนจาก การเปลี่ยนห้องเรียนปฐมวัยผ่าน โครงการ ICAP

การพัฒนาเด็กปฐมวัยถือเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศ เนื่องจากช่วงอายุ 0–6 ปีเป็นช่วงเวลาที่สมองของเด็กเติบโตเร็วที่สุดและมีความไวต่อประสบการณ์รอบตัว เด็กในช่วงวัยนี้จำเป็นต้องได้รับการดูแล การเรียนรู้ และสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม เพื่อให้เกิดพัฒนาการทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาที่สมดุล

โครงการพัฒนาเด็กปฐมวัยแบบบูรณาการโดยยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง (Integrated Child-Centered Active Learning Program: ICAP) จึงได้รับการออกแบบขึ้นเพื่อยกระดับคุณภาพศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก (ศพด.) ผ่านการจัดกิจกรรมและสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์ การดูแลสุขภาพและพัฒนาการอย่างเป็นระบบ การเสริมสร้างพัฒนาการและทักษะสมอง (Executive Functions หรือ EF) รวมถึงการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชน โดยยึดหลัก “เด็กเป็นศูนย์กลาง” และ “การเรียนรู้ผ่านการเล่นเชิงรุก” ซึ่งเป็นโครงการที่ดำเนินการโดย นพ. สันติ ลาภเบญจกุล ภายใต้มูลนิธิยุวพัฒน์

นอกจากการดำเนินงานด้านพัฒนาการเด็กและทักษะ EF แล้ว โครงการนี้ยังเป็นต้นแบบของการใช้กลไกนวัตกรรมทางการเงิน “Pay for Success” (PFS) ในการสนับสนุนโครงการเพื่อสังคม โดยผู้ดำเนินโครงการจะได้รับเงินตามตัวชี้วัดผลลัพธ์ของโครงการ แม้รายงานฉบับนี้จะไม่ได้มีการนำเสนอรายละเอียดด้านกลไกทางการเงินมากนัก แต่ก็เป็นส่วนประกอบหนึ่งที่ช่วยให้การดำเนินงานเกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ โปร่งใส และมีการประเมินผลอย่างเข้มงวด

รายงานฉบับนี้มุ่งนำเสนอภาพรวมของการดำเนินงาน ICAP ตั้งแต่แนวคิด วิธีการทำงาน ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ และข้อเสนอแนะเชิงระบบ เพื่อสะท้อนบทเรียนที่เป็นประโยชน์ต่อการขยายผลในอนาคต

1. แนวคิดและหลักการของโครงการ ICAP

การดำเนินโครงการ ICAP ภายใต้การใช้กลไกนวัตกรรมทางการเงิน (PFS) ตั้งอยู่บนหลักวิชาการด้านพัฒนาการเด็กตามหลักสากล โดยมีแนวคิดหลัก 5 ประการ ดังนี้

- 1) **การส่งเสริมสุขภาพและพัฒนาการเด็ก** ICAP ใช้เครื่องมือเฝ้าระวังและส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย (DSPM) และทักษะ EF เป็นเกณฑ์สำคัญในการติดตามพัฒนาการเด็กอย่างใกล้ชิด พร้อมจัดกิจกรรมกระตุ้นพัฒนาการเป็นรายบุคคล เด็กที่พบความล่าช้าจะได้รับการติดตามอย่างต่อเนื่องและมีการประสานงานกับสาธารณสุขในพื้นที่
- 2) **โภชนาการและพฤติกรรมสุขภาพ** โครงการให้ความสำคัญกับการจัดอาหาร การปลูกวินัยสุขภาพพื้นฐาน การล้างมือ การดูแลความสะอาด และการลดปัจจัยเสี่ยง เช่น การบริโภคน้ำหวานและการติดจอ
- 3) **การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้** ห้องเรียนได้รับการออกแบบใหม่ให้มีมุมการเรียนรู้ที่ชัดเจน มีการจัดสื่ออุปกรณ์เป็นหมวดหมู่ เด็กสามารถหยิบใช้และเก็บด้วยตนเอง มีพื้นที่การเล่นแบบเปิดโอกาสให้เด็กได้เคลื่อนไหว ทำงานกลุ่ม และเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง
- 4) **การจัดการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์ (Interactive Learning)** กิจกรรมทุกกิจกรรมเน้นให้เด็กเป็นผู้ลงมือทำ ครูเป็นผู้อำนวยความสะดวก (facilitator) ไม่ใช่ผู้สอนแบบสั่งการ มีระบบ Plan-Do-Review ตั้งคำถามปลายเปิด และสร้างบทสนทนาระหว่างครูกับเด็ก
- 5) **การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน** ICAP เชื่อมบทบาทของบ้านและโรงเรียนเข้าด้วยกัน ผู้ปกครองมีส่วนร่วมผ่านกิจกรรม นิทานกลับบ้าน การติดตามอารมณ์เด็ก และการสื่อสารกับครูเป็นประจำ ช่วยให้พฤติกรรมและพัฒนาการของเด็กมีความต่อเนื่องทั้งในและนอกห้องเรียน

โดยใช้กระบวนการ “จับมือทำ” ด้วยการส่งทีมโค้ช ICAP ลงพื้นที่พัฒนาครูผู้ดูแลเด็กให้เข้าใจกระบวนการเรียนรู้ การจัดสภาพแวดล้อม การประเมินพัฒนาการ และการทำงานร่วมกับผู้ปกครอง

2. กรอบแนวคิดและโครงสร้างการดำเนินงาน

โครงการ ICAP ถูกพัฒนาขึ้นด้วยกรอบแนวคิดที่เป็นระบบและสามารถตรวจสอบได้ ประกอบด้วยขั้นตอนหลักดังนี้

2.1 การเตรียมความพร้อมและคัดเลือกพื้นที่

โครงการ ICAP ดำเนินงานภายใต้แนวคิดการสร้างความร่วมมือกับภาคีในระดับพื้นที่เป็นสำคัญ โดยเริ่มจากการประสานงานกับโรงพยาบาลอำเภอให้ทำหน้าที่เป็นหน่วยงานหลัก (operating unit) ในการขับเคลื่อนและประสานการดำเนินโครงการในระดับพื้นที่ โรงพยาบาลอำเภอมีบทบาทตั้งแต่การเชื่อมโยงความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) การร่วมพิจารณาคัดเลือกศูนย์พัฒนาเด็กปฐมวัย (ศพด.) ที่มีความพร้อม ตลอดจนการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานของโครงการ

การคัดเลือก ศพด. จะพิจารณาจากหลายปัจจัยร่วมกัน อาทิ ความเพียงพอของจำนวนครูและบุคลากร พื้นที่และสภาพแวดล้อมพื้นฐานที่เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ ความตั้งใจและความมุ่งมั่นในการพัฒนาคุณภาพการดูแลและการเรียนรู้ของเด็ก รวมถึงการได้รับการสนับสนุนและความร่วมมืออย่างจริงจังจาก อปท. ในพื้นที่

กลไกการดำเนินงานในรูปแบบ “โรงพยาบาล-อปท.-ครู” จึงเป็นหัวใจสำคัญของโครงการ ICAP ที่ช่วยเชื่อมโยงบทบาทของภาคสาธารณสุข การปกครองส่วนท้องถิ่น และ

ผู้ปฏิบัติงานในระดับศูนย์เด็กเล็กเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้การดำเนินโครงการมีความคล่องตัว สามารถตอบสนองต่อบริบทของพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม และเอื้อต่อการติดตามประเมินผลเพื่อพัฒนาคุณภาพการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

2.2 การอบรมครูด้วยเครื่องมือมาตรฐาน

โครงการ ICAP ให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพครูผู้ดูแลเด็กปฐมวัย โดยออกแบบกระบวนการอบรมให้ครูมีความเข้าใจทั้งเชิงแนวคิดและเชิงปฏิบัติ ผ่านการใช้เครื่องมือประเมินและแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่เป็นมาตรฐานและสอดคล้องกับพัฒนาการเด็กในแต่ละช่วงวัย

ครูได้รับการอบรมในประเด็นสำคัญ ได้แก่ การประเมินพัฒนาการเด็กด้วยเครื่องมือ DSPM และการนำผลการประเมินมาใช้ในการออกแบบกิจกรรมที่เหมาะสมกับระดับพัฒนาการของเด็กแต่ละคน การประเมินและส่งเสริมทักษะการทำงานของสมอง (Executive Functions: EF) โดยใช้แบบประเมิน MU.EF-101 การฝึกตั้งคำถามปลายเปิดเพื่อกระตุ้นการคิด วิเคราะห์ และการสื่อสารของเด็ก รวมถึงการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในรูปแบบ Active Learning ที่เน้นการมีส่วนร่วมและการลงมือปฏิบัติของเด็กเป็นสำคัญ นอกจากนี้ ยังครอบคลุมถึงการออกแบบและจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ให้เอื้อต่อการพัฒนา EF และทักษะทางสังคมอารมณ์

เพื่อให้ครูสามารถนำความรู้ไปใช้ได้จริงในห้องเรียน ครูจะได้รับคู่มือการจัดการกิจกรรมและแบบฝึก EF ที่ออกแบบเฉพาะสำหรับบริบทของศูนย์พัฒนาเด็กปฐมวัยภายใต้โครงการ ICAP เพื่อช่วยเสริมความมั่นใจและความต่อเนื่องในการประยุกต์ใช้แนวคิดและเครื่องมือมาตรฐานในการจัดการเรียนรู้ประจำวัน

2.3 การปรับสภาพแวดล้อมและการจัดการเรียนรู้ในห้องเรียน

ภายหลังการอบรม ครูและทีมโค้ช ICAP จะได้ร่วมกันปรับสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ภายในห้องเรียนให้สอดคล้องกับแนวทางการเรียนรู้เชิงรุกและการพัฒนา EF โดยมีการจัดมุมเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น มุมหนังสือ มุมศิลปะ มุมบทบาทสมมติ มุมตัวต่อและก่อสร้าง รวมถึงมุมธรรมชาติและวิทยาศาสตร์ เพื่อเปิดโอกาสให้เด็กได้เลือกทำกิจกรรมตามความสนใจ และพัฒนาทักษะที่แตกต่างกันอย่างรอบด้าน

ในด้านการจัดการเรียนรู้ ได้นำแนวทางการแบ่งกลุ่มเด็กมาใช้ โดยจัดเด็กออกเป็นกลุ่มย่อยที่มีความหลากหลายของระดับพัฒนาการ (เด็กที่มีพัฒนาการเร็ว ปานกลาง และต้องการการส่งเสริมเพิ่มเติมอยู่ร่วมกันในกลุ่มเดียวกัน) พร้อมกำหนดบทบาทหน้าที่ที่หมุนเวียนภายในกลุ่ม (ตารางที่ 1) วิธีการดังกล่าวจะเปิดโอกาสให้เด็กทุกคนได้สลับบทบาทครบทุกหน้าที่ภายในสัปดาห์ร่วมกับการกำหนดกติกาในกระบวนการเล่นที่ส่งเสริม Plan-Do-Review และยังช่วยให้ครูสามารถสังเกตพัฒนาการ จุดอ่อนและจุดแข็งของเด็กแต่ละ

คนชัดเจนขึ้น และสามารถออกแบบการส่งเสริมที่ตรงจุดเหมาะสมกับศักยภาพและความต้องการของเด็กแต่ละคนมากยิ่งขึ้น เด็กเรียนรู้การรอคอย การทำงานเป็นทีม และการเคารพกติกา และผู้ปกครองมักรู้สึกที่ “ครูรู้จักลูกเราจริงๆ”

นอกจากนี้ ยังมีการปรับรูปแบบการจัดห้องเรียน เช่น การแบ่งกลุ่มโต๊ะเป็นรูปตัวยู การติดสัญลักษณ์กำหนดตำแหน่งการเก็บอุปกรณ์ เพื่อส่งเสริมระเบียบวินัยและความเป็นอิสระของเด็ก การจัดกิจกรรมประจำวันให้มีความสม่ำเสมอ รวมถึงการนำระบบเช็किनอารมณ์และระบบ 5 กลุ่ม 5 บทบาทมาใช้ เพื่อส่งเสริมทักษะด้านอารมณ์ สังคม และความรับผิดชอบร่วมกัน

ในส่วนของการปรับสภาพแวดล้อมด้านสุขอนามัย โครงการได้ส่งเสริมให้ศูนย์พัฒนาเด็กปฐมวัยให้ความสำคัญกับพฤติกรรมสุขภาพพื้นฐาน โดยเฉพาะการฝึกให้เด็กปฏิบัติกิจวัตรอย่างถูกวิธีตามขั้นตอนมาตรฐาน 7 ขั้นตอน ควบคู่กับการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการรักษาความสะอาด ส่งผลให้เด็กมีสุขนิสัยที่ดีขึ้น และช่วยลดอัตราการเจ็บป่วยของเด็ก

ตารางที่ 1

สรุปบทบาทหน้าที่ของเด็กแต่ละกลุ่ม

กลุ่ม	บทบาทหน้าที่	ประโยชน์
กลุ่มหลัก (กลุ่มนำกิจกรรม)	<ul style="list-style-type: none"> ออกมาทำกิจกรรมก่อนเป็นกลุ่มแรก แสดงตัวอย่างการทำกิจกรรม เช่น เล่นบทบาทสมมติ ทดลอง หรือทำตามใจครู ช่วยให้ครูสังเกตพฤติกรรมเด็กได้ง่าย โดยเฉพาะสมาธิ การสื่อสาร และการควบคุมตนเอง 	พัฒนา EF ด้านการกล้าแสดงออก ความมั่นใจ และการยับยั้งชั่งใจ
กลุ่มย่อย (กลุ่มฝึกปฏิบัติ)	<ul style="list-style-type: none"> ทำกิจกรรมตามจากกลุ่มหลักในลักษณะกลุ่มเล็ก ฝึกทำซ้ำ ฝึกแก้ปัญหา และช่วยกันคิด เด็กที่ช้ากว่าจะได้รับ的帮助เหลือจากเพื่อนในกลุ่ม 	พัฒนา EF ด้านการทำงานร่วมกัน ความยืดหยุ่นทางความคิด
กลุ่มบริการ/กลุ่มเลือกนิทาน	<ul style="list-style-type: none"> ทำหน้าที่เตรียมอุปกรณ์ เก็บของ หรือเลือกนิทาน/สื่อที่ใช้ในกิจกรรม ฝึกความรับผิดชอบและการรอคอยตามลำดับ รู้สึกรับผิดชอบ “มีบทบาทสำคัญ” ในห้องเรียน 	พัฒนา EF ด้านการวางแผน การจดจำขั้นตอน และความรับผิดชอบ
กลุ่มตั้งคำถาม	<ul style="list-style-type: none"> ฟังเรื่องราวหรือกิจกรรม แล้วช่วยกันคิดคำถาม ตั้งคำถามปลายเปิด เช่น “ถ้าเป็นแบบนี้จะเกิดอะไรขึ้น” ฝึกการคิดเชิงเหตุผลและการสื่อสาร 	พัฒนา EF ด้านการคิดวิเคราะห์ การยั้งคิดก่อนพูด
กลุ่มตอบคำถาม/สรุปเรื่อง	<ul style="list-style-type: none"> ตอบคำถามจากเพื่อนหรือครู เล่าเรื่อง สรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้ หรือสะท้อนความรู้สึก ฝึกการเรียบเรียงความคิดและการใช้ภาษา 	พัฒนา EF ด้านความจำใช้งาน (Working Memory) และการสื่อสาร

2.4 การติดตามผลและการนิเทศการดำเนินงาน

เพื่อให้การดำเนินโครงการเป็นไปตามเป้าหมายและเกิดการพัฒนาดังต่อเนื่อง จึงได้จัดให้มีการติดตามผลและการนิเทศอย่างเป็นระบบ โดยทีมที่ปรึกษาจาก TDRi ร่วมกับผู้เชี่ยวชาญด้านพัฒนาการเด็กในพื้นที่ติดตามการดำเนินงานเป็นระยะ

การติดตามผลครอบคลุมทั้งการสังเกตพฤติกรรมและการเรียนรู้ของเด็ก การพูดคุยแลกเปลี่ยนกับครู ผู้ปกครอง ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ตลอดจนการประเมินคุณภาพการจัดการเรียนรู้ในห้องเรียน และศักยภาพของครูผู้สอนตามกรอบและเครื่องมือที่กำหนด การนิเทศในลักษณะดังกล่าวไม่เพียงมุ่งตรวจสอบผลการดำเนินงานเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อสะท้อนผลการทำงาน ให้ข้อเสนอแนะเชิงพัฒนา และสนับสนุนให้ครูสามารถปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่และเด็กในความดูแล

3. ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริงในห้องเรียน

จากการลงพื้นที่สังเกตการณ์สภาพแวดล้อมและการเรียนการสอนของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก (ศพด.) การจัดสนทนากลุ่มร่วมกับผู้ปกครองและครูผู้ดูแลเด็กเล็ก รวมถึงการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลและเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ 4 ภูมิภาค พบว่าการดำเนิน

โครงการส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกอย่างชัดเจน ทั้งในระดับห้องเรียน ตัวเด็ก และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยสามารถสรุปผลลัพธ์สำคัญได้ดังนี้

3.1 บรรยากาศการเรียนรู้ในห้องเรียนดีขึ้นอย่างชัดเจน

การปรับรูปแบบการจัดการเรียนรู้และสภาพแวดล้อมในห้องเรียน ส่งผลให้ห้องเรียนมีความเป็นระบบและเอื้อต่อการเรียนรู้มากขึ้น โดยพบว่า

- ห้องเรียนมีความเป็นระเบียบ สะอาด สว่าง และจัดพื้นที่เหมาะสมกับกิจกรรมของเด็ก
- เด็กสามารถเคลื่อนไหวและทำกิจกรรมได้อย่างคล่องตัว มีพื้นที่ทำงานที่เหมาะสม
- เด็กมีทักษะการช่วยเหลือตนเองเพิ่มขึ้น เช่น การหยิบและเก็บอุปกรณ์ การล้างมือ และการเก็บจานอาหาร
- ความวุ่นวายในห้องเรียนลดลงอย่างเห็นได้ชัด
- ครูใช้เสียงและการสั่งการน้อยลง เนื่องจากเด็กสามารถปฏิบัติตามกิจวัตรและระบบที่วางไว้ได้ด้วยตนเอง

3.2 เด็กมีพัฒนาการดีขึ้นในหลายมิติ

ผลการสังเกตและประเมินพัฒนาการของเด็กสะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในหลายด้าน ดังนี้

ด้านพฤติกรรมและการอยู่ร่วมกัน

- เด็กสามารถรอคอยและปฏิบัติตามกติกาได้ดีขึ้น
- พฤติกรรมการแย่งของเล่นลดลง
- เด็กเริ่มช่วยเหลือและแบ่งปันกับเพื่อนมากขึ้น
- ให้ความร่วมมือกับครูและกิจกรรมในชั้นเรียนเพิ่มขึ้น

ด้านทักษะ EF

- เด็กมีสมาธิในการทำกิจกรรมนานขึ้น
- สามารถวางแผนก่อนลงมือทำกิจกรรม
- ทำงานเป็นขั้นตอนและทำกิจกรรมจนแล้วเสร็จ
- ควบคุมอารมณ์และจัดการความรู้สึกของตนเองได้ดีขึ้น

ด้านภาษาและการสื่อสาร

- เด็กสามารถเล่าเรื่องราวได้อย่างเป็นลำดับและมีเหตุผลมากขึ้น
- ฟังและปฏิบัติตามคำสั่งที่มีความซับซ้อนขึ้น เช่น คำสั่ง 2 ขั้นตอน
- กล้าแสดงออกและสนทนากับครูได้คล่องแคล่วขึ้น

3.3 ผลลัพธ์จากเสียงสะท้อนของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

เสียงสะท้อนจากครูผู้ดูแลเด็ก

ครูผู้ดูแลเด็กส่วนใหญ่สะท้อนความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่า

- ช่วงเริ่มต้นของการปรับระบบการจัดการเรียนรู้เป็นช่วงที่ท้าทาย
- เมื่อเข้าใจแนวคิดและหลักการแล้ว การทำงาน “ง่ายขึ้น เป็นระบบมากขึ้น และสนุกขึ้น”
- เด็กมีส่วนร่วมในกิจกรรมมากขึ้น ทำให้การจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ
- บรรยากาศในห้องเรียนสงบและเอื้อต่อการเรียนรู้มากขึ้นอย่างชัดเจน

- เด็กอยากมาโรงเรียนมากขึ้น หยุดเรียนน้อยลง และไม่ค่อยงอแง

เสียงสะท้อนจากผู้ปกครอง

ผู้ปกครองหลายรายให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า

- เด็กมีความกระตือรือร้นและอยากมาโรงเรียนมากขึ้น
- เด็กเริ่มเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นในโรงเรียนด้วยตนเอง
- มีสมาธิและควบคุมอารมณ์ได้ดีขึ้น
- พฤติกรรมการใช้หน้าจอของเด็กลดลง สนใจให้ผู้ปกครองอ่านนิทานให้ฟังมากขึ้น
- ผู้ปกครองรู้จักลูกมากขึ้น รู้ว่าเด็กสนใจเรื่องอะไรเป็นพิเศษ จากกิจกรรมพานิทานกลับบ้าน
- เด็กป่วยลดลง แข็งแรงขึ้น

เสียงสะท้อนจากผู้บริหารท้องถิ่นและหน่วยบริการสาธารณสุข

ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลสะท้อนว่า

- รูปแบบการทำงานร่วมกันระหว่าง 3 ฝ่าย ช่วยให้การประสานงานเป็นไปอย่างราบรื่น และการขยายผลไปยัง ศพด. อื่นทำได้ง่าย
- เห็นผลลัพธ์ด้านพัฒนาการเด็กอย่างเป็นรูปธรรม จนเกิดความต้องการขยายผลไปยังศูนย์อื่น
- ครูได้รับประโยชน์ทั้งในด้านองค์ความรู้ แนวคิด และเทคนิคการจัดการเรียนรู้ที่สามารถนำไปปรับใช้ได้จริง

3.4 ผลลัพธ์เชิงปริมาณ (Key Achievements)

นอกจากผลลัพธ์เชิงคุณภาพแล้ว โครงการยังสร้างผลลัพธ์เชิงปริมาณที่สะท้อนความสำเร็จได้อย่างชัดเจน ได้แก่

- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่เข้าร่วมโครงการ จำนวน 129 แห่ง (สูงกว่าเป้าหมายที่กำหนด) 11 จังหวัด
- มีเด็กที่เข้าร่วมโครงการ จำนวน 3,270 คน
- การประเมินพัฒนาการเด็ก (DSPM) พบว่าเด็กที่ไม่ผ่านการประเมิน DSPM ก่อนเข้าร่วมโครงการ จำนวน 958 คน หลังเข้าร่วมโครงการ (ประเมินซ้ำในสัปดาห์ที่ 12 และ 24 หลังเข้าร่วม

โครงการ) มีสัดส่วนเด็กที่ผ่านการประเมินเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 72

- สัดส่วนเด็กที่มีคะแนน EF ต่ำกว่าเกณฑ์ (คะแนนต่ำกว่า 45 คะแนน) ลดลงเหลือเพียงร้อยละ 3.9 (ค่าเฉลี่ยประเทศอยู่ที่ร้อยละ 28)
- คะแนนการประเมินคุณภาพห้องเรียนและคุณภาพครู อยู่ในระดับสูงถึงร้อยละ 93–95

4. เปรียบเทียบกับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคู่เทียบ

จากการลงพื้นที่สำรวจและสังเกตการณ์ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคู่เทียบ ซึ่งไม่ได้เข้าร่วมโครงการ ICAP พบความแตกต่างอย่างชัดเจนเมื่อเปรียบเทียบกับศูนย์ฯ ที่เข้าร่วมโครงการ ทั้งในด้านสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ กระบวนการจัดการเรียนการสอน และพฤติกรรมของเด็กในห้องเรียน

ด้านการจัดสภาพแวดล้อม: ห้องเรียนของศูนย์ฯ ที่เข้าร่วมโครงการ ICAP มีความเป็นระเบียบและมีระบบการจัดพื้นที่ที่ชัดเจน ส่งผลให้เด็กสามารถเข้าใจบทบาทของตนเองในแต่ละกิจกรรม และใช้พื้นที่ได้อย่างเหมาะสม ในขณะที่ห้องเรียนของศูนย์ฯ คู่เทียบส่วนใหญ่ยังมีลักษณะค่อนข้างกระจัดกระจาย ขาดการจัดโซนกิจกรรมที่ชัดเจน ซึ่งส่งผลต่อความต่อเนื่องของการเรียนรู้ และการควบคุมพฤติกรรมในห้องเรียน

มิติของพฤติกรรมเด็ก: ศูนย์ฯ ที่เข้าร่วมโครงการพบว่าเด็กมีความสงบมากขึ้น สามารถรอคอย ปฏิบัติตามกติกา และทำกิจกรรมร่วมกันได้โดยครูไม่จำเป็นต้องเตือนบ่อยครั้ง ตรงกันข้ามกับศูนย์ฯ คู่เทียบที่เด็กมักมีความวุ่นวายสูง ต้องอาศัยการควบคุมและการเตือนจากครูอยู่เป็นระยะ

ด้านกระบวนการเรียนรู้: ศูนย์ฯ ที่เข้าร่วมโครงการเน้นการให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติจริง (learning by doing) ผ่านกิจกรรมที่ออกแบบมาเพื่อส่งเสริมทักษะ EF ทำให้เด็กมีบทบาทเป็นผู้เรียนรู้เชิงรุก ขณะที่ศูนย์ฯ คู่เทียบยังคงใช้

รูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นครูเป็นศูนย์กลาง ครูเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้เป็นหลัก และเด็กมีส่วนร่วมในกิจกรรมน้อยกว่า

การช่วยเหลือตนเองและกิจวัตรประจำวัน: ศูนย์ฯ ที่เข้าร่วมโครงการพบว่าเด็กสามารถจัดการสิ่งของของตนเองได้ เช่น การหยิบและเก็บอุปกรณ์หลังทำกิจกรรม โดยครูทำหน้าที่เพียงกำกับดูแล ในขณะที่ศูนย์ฯ คู่เทียบเด็กยังต้องพึ่งพาครูเป็นหลักในการจัดเก็บอุปกรณ์และดูแลกิจวัตรต่างๆ

ความสัมพันธ์และการสื่อสารระหว่างครูกับเด็ก: ในศูนย์ฯ ที่เข้าร่วมโครงการมีลักษณะเป็นการโต้ตอบสองทาง ครูใช้การตั้งคำถามและการชวนคิดมากกว่าการสั่งการ ทำให้เด็กกล้าแสดงออกและมีปฏิสัมพันธ์กับครูมากขึ้น ในขณะที่ศูนย์ฯ คู่เทียบยังพบรูปแบบการสื่อสารที่ครูเป็นฝ่ายสั่งการเป็นส่วนใหญ่

ผลการเปรียบเทียบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า แนวทาง ICAP ไม่ได้ส่งผลเพียงต่อการปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางกายภาพของห้องเรียนเท่านั้น แต่ยังนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงลึกในระดับ “วัฒนธรรมการเรียนรู้” ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ทั้งบทบาทของครู บทบาทของเด็ก และปฏิสัมพันธ์ในห้องเรียน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างรอบด้านและยั่งยืน

5. อุปสรรคและความท้าทายในการดำเนินโครงการ

แม้โครงการ ICAP จะสามารถสร้างผลลัพธ์เชิงบวกได้อย่างชัดเจนทั้งในระดับห้องเรียนและพัฒนาการเด็ก อย่างไรก็ตาม จากการลงพื้นที่และการรับฟังความคิดเห็นจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ยังพบอุปสรรคและความท้าทายบางประการ ซึ่งสะท้อนข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและบริบทที่ควรได้รับการพิจารณาเพื่อการพัฒนาและขยายผลในระยะต่อไป โดยสามารถจำแนกออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้

ตารางที่ 2

เปรียบเทียบศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่เข้าร่วมโครงการกับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคู่เทียบ

ประเด็น	ศพด. ICAP	ศพด. คู่เทียบ
ความเป็นระเบียบของห้องเรียน	ชัดเจน เป็นระบบ	ค่อนข้างกระจัดกระจาย
พฤติกรรมเด็ก	สงบ รอคอยได้	วุ่นวาย ต้องเตือนบ่อย
การเรียนรู้	เด็กลงมือทำ ได้ทักษะ EF	เน้นครูสอน เด็กมีส่วนร่วมน้อย
การเก็บของ	เด็กทำตัวเอง	ต้องให้ครูช่วย
การสื่อสารครู-เด็ก	โต้ตอบมาก ตั้งคำถาม	ครูสั่งการมากกว่า

5.1 อุปสรรคในระดับครูและศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ในระดับการปฏิบัติการของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พบว่าครูและผู้บริหารศูนย์ยังต้องเผชิญกับภาระงานเอกสารและงานธุรการจำนวนมาก ซึ่งจำกัดเวลาและพลังงานในการออกแบบและจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงคุณภาพ นอกจากนี้หลายพื้นที่ยังประสบปัญหาจำนวนครูไม่เพียงพอ หรือมีการโยกย้ายครูบ่อยครั้ง ส่งผลต่อความต่อเนื่องของการทำงานตามแนวทาง ICAP

ความยืดหยุ่นของตารางกิจกรรมเป็นอีกหนึ่งประเด็นที่ถูกกล่าวถึง เนื่องจากตารางกิจกรรมของ ICAP ค่อนข้างแน่นและกำหนดเวลาชัดเจน อาจไม่สอดคล้องกับบริบทจริงในบางวัน หรือบางกิจกรรม เช่น การรับประทานอาหาร หรือการเล่นกลางแจ้งในสภาพอากาศร้อน

นอกจากนี้ ในบางศูนย์พบว่าเด็กมาโรงเรียนไม่ตรงเวลา หรือขาดเรียนเป็นระยะ ทำให้การจัดกิจกรรมแบบเป็นขั้นตอนและการติดตามพัฒนาการอย่างต่อเนื่องทำได้ยาก อีกทั้งความแตกต่างด้านบริบทพื้นที่และฐานะทางการคลังขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่งผลให้ศูนย์เด็กเล็กมีศักยภาพในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมและจัดหาสื่ออุปกรณ์แตกต่างกันอย่างมาก

5.2 อุปสรรคในระดับผู้ปกครอง

ในระดับครอบครัว พบว่ายังมีผู้ปกครองจำนวนหนึ่งมีความคาดหวังให้เด็กเล็กสามารถอ่านออกเขียนได้เร็ว ซึ่งอาจไม่สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาเด็กปฐมวัยแบบองค์รวมและการเรียนรู้ผ่านการเล่น นอกจากนี้ พฤติกรรมการใช้หน้าจอในเด็กเล็กยังคงเป็นความท้าทายสำคัญ ซึ่งการใช้หน้าจอในเด็กเล็กส่งผลต่อสมาธิ การควบคุมอารมณ์ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรม

อีกประเด็นหนึ่งคือ ความต่อเนื่องของการส่งเสริมพัฒนาการที่บ้านยังไม่สม่ำเสมอ ผู้ปกครองบางส่วนยังขาดความรู้ ความเข้าใจ หรือมีข้อจำกัดด้านเวลาในการจัดกิจกรรมเสริมพัฒนาการร่วมกับเด็กอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในช่วงที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กปิดภาคเรียน ส่งผลให้การกระตุ้นพัฒนาการของเด็กขาดความต่อเนื่อง และอาจลดทอนผลลัพธ์ของการพัฒนาเด็กในระยะยาว

5.3 อุปสรรคในระดับระบบและนโยบาย

ในระดับเชิงระบบ พบว่าเกณฑ์การประเมินคุณภาพภายนอกของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในปัจจุบัน ยังไม่สอดคล้องกับแนวคิดการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning และการ

พัฒนา EF อย่างแท้จริง ส่งผลให้ครูบางส่วนยังต้องทำงานเพื่อตอบโจทย์การประเมินมากกว่าการพัฒนาเด็ก

นอกจากนี้ การสนับสนุนงบประมาณเพื่อปรับปรุงสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ยังมีข้อจำกัด และการเชื่อมโยงข้อมูลด้านพัฒนาการเด็ก โดยเฉพาะข้อมูล DSPM และ EF ยังไม่ได้รับการบูรณาการเป็นระบบเดียว ทำให้การใช้ข้อมูลเพื่อการติดตามและวางแผนนโยบายในภาพรวมยังทำได้ไม่เต็มประสิทธิภาพ

6. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและแนวทางการขยายผล

จากผลการดำเนินงานและบทเรียนที่ได้รับ โครงการ ICAP แสดงให้เห็นถึงศักยภาพสูงในการขยายผลสู่ระดับอำเภอ จังหวัด และระดับประเทศ หากได้รับการสนับสนุนเชิงนโยบายและการจัดการอย่างเหมาะสม โดยข้อเสนอแนะสำคัญสามารถสรุปได้ดังนี้

6.1 ระดับศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ควรส่งเสริมให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแต่ละแห่งมีการพัฒนา “ห้องเรียนต้นแบบ” อย่างน้อยหนึ่งห้อง เพื่อใช้เป็นพื้นที่เรียนรู้และถ่ายทอดแนวปฏิบัติที่ดีให้แก่ครูคนอื่นภายในศูนย์เดียวกัน ควบคู่กับการจัดระบบพี่เลี้ยง (coaching & mentoring) และการติดตามผลในระยะยาว เช่น ระยะ 6 เดือน และ 1 ปี เพื่อสนับสนุนให้ครูสามารถปรับใช้แนวคิด ICAP ได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ขณะเดียวกัน ควรเพิ่มความยืดหยุ่นในการจัดตารางกิจกรรมให้สอดคล้องกับบริบทของแต่ละศูนย์ โดยยังคงเป้าหมายการเรียนรู้หลักไว้ เพื่อลดภาระและความตึงเครียดของทั้งครูและเด็ก นอกจากนี้ ยังควรเสริมการจัดสรรงบประมาณด้านสื่อ อุปกรณ์ และการปรับพื้นที่เรียนรู้ให้เหมาะสมกับการจัดกิจกรรมแบบ Active Learning เพื่อเอื้อให้ครูสามารถออกแบบและดำเนินกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

6.2 ระดับผู้ปกครองและชุมชน

ควรพัฒนาเครื่องมือสนับสนุนผู้ปกครอง เช่น คู่มือหรือชุดกิจกรรมเสริมพัฒนาการที่สามารถนำไปใช้ที่บ้านได้อย่างง่ายและต่อเนื่อง เพื่อเชื่อมโยงการเรียนรู้ระหว่างศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและครอบครัว ควบคู่กับการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างครู ผู้ปกครอง และชุมชนอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้ ควรมีการสื่อสารเชิงรุกกับผู้ปกครอง

และชุมชนตั้งแต่ต้นกระบวนการ เพื่อสร้างความเข้าใจ ลดความกังวล และเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการพัฒนาเด็กอย่างเป็นทิศทางเดียวกัน พร้อมกันนี้ ควรดำเนินการรณรงค์เชิงสร้างสรรค์เพื่อลดการใช้สื่อหน้าจอในเด็กเล็ก และสร้างความตระหนักถึงผลกระทบต่อพัฒนาการในระยะยาวอย่างเหมาะสมตามบริบทของแต่ละพื้นที่

6.3 ระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ

ในระดับนโยบาย ควรเร่งบูรณาการข้อมูลพัฒนาการเด็ก โดยเชื่อมโยงข้อมูล DSPM และ EF เข้ากับระบบสารสนเทศของกระทรวงสาธารณสุขและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สามารถติดตามพัฒนาการเด็กและใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ในการกำหนดนโยบายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ ควรพิจารณาบรรจุแนวทาง ICAP เป็นหนึ่งในรูปแบบมาตรฐานของการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และจัดสรรงบประมาณสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งพัฒนาระบบการอบรมครูปฐมวัยทั่วประเทศตามโมเดล ICAP เพื่อยกระดับคุณภาพการพัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างเป็นระบบและยั่งยืน รวมทั้งการส่งเสริมให้มี “ศูนย์ต้นแบบ” เพื่อเป็นพื้นที่เรียนรู้และถ่ายทอดแนวปฏิบัติที่ดีในระดับจังหวัด/ภูมิภาค

7. สรุป

โครงการ ICAP แสดงให้เห็นว่าการปรับห้องเรียนให้เป็นระบบ การเปลี่ยนกิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง สามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในพัฒนาการของเด็กปฐมวัยได้อย่างมีนัยสำคัญ ช่วยให้เด็กเล็กมีความมั่นใจ กล้าแสดงออก มีทักษะทางสังคม และ EF ดีขึ้นอย่างชัดเจน ขณะที่ครูทำงานได้ง่ายขึ้น และมีความมั่นใจมากขึ้น ผ่านรูปแบบการทำงานแบบภาคีที่อาศัยความร่วมมือของโรงพยาบาล อปท. และศูนย์เด็กเล็กเป็นตัวอย่างของระบบสนับสนุนแบบองค์รวมที่สามารถนำไปปรับใช้กับพื้นที่อื่นๆ ทั่วประเทศได้

โครงการ ICAP จึงไม่ใช่เพียงโครงการนำร่อง แต่เป็น “ต้นแบบการพัฒนาคุณภาพเด็กปฐมวัยของประเทศ” ที่สามารถขยายผลเพื่อยกระดับมาตรฐานการเรียนรู้ในศูนย์เด็กเล็กทั่วประเทศได้อย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

- สถาบันพัฒนาระบบบริการสุขภาพองค์รวม. (2568). *โครงการนวัตกรรมทางการเงินที่มีการจ่ายเงินตามผลลัพธ์ (Pay for Success) เพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัยที่บูรณาการการเรียนรู้ผ่านการเล่น โดยมีเด็กเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ (ICAP: Integrated Child - Centered Interactive Learning program).*
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2569). *การติดตามการประเมินผลภายนอกโครงการนวัตกรรมทางการเงินที่มีการจ่ายเงินตามผลลัพธ์ (Pay for Success) เพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัยที่บูรณาการการเรียนรู้ผ่านการเล่น โดยมีเด็กเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ (ICAP: Integrated Child-Centered Interactive Learning Program).*

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ)

565 ซอยรามคำแหง 39 (เทพศิลา)
เขตวังทองหลาง กรุงเทพฯ 10310

Thailand Development Research Institute (TDRI)

565 Soi Ramkhamhaeng 39
Wangthonglang, Bangkok 10310 Thailand

Tel: 02-718-5460 ext.474

Fax: 02-718-5461-2

Website: www.tdri.or.th

X.com: @TDRI_thailand

Facebook: @tdri.thailand

TDRI